

เพลงพื้นบ้าน

THI3321 คติชนวิทยา

สัปดาห์ที่ 6

ผศ.ดร.ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก

หัวข้อในการจัดการเรียนรู้

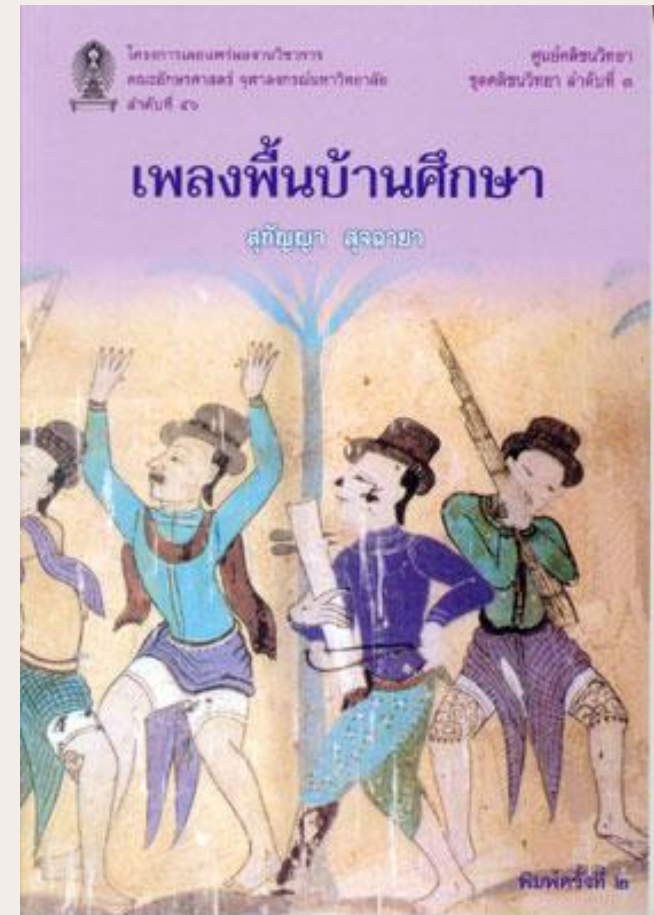
- ความหมายและลักษณะของเพลงพื้นบ้าน
- ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ
- บทบาทหน้าที่ของเพลงพื้นบ้าน

ความหมายและลักษณะของเพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้านในฐานะร้อยกรองมุขปาฐะ

- เพลงพื้นบ้าน (folk song) เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทหนึ่ง คือ ประเภทร้อยกรอง เรียกว่า **ร้อยกรองมุขปาฐะ (oral poetry)**
 - บทร้อยกรองง่าย ๆ
 - ถ่ายทอดผ่านมุขปาฐะ
 - บ้างก็มีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ
 - มีการผสมกับดนตรีเข้าด้วยกัน

เพลงพื้นบ้านในฐานะร้อยกรองมุขปาฐะ

- เพลงพื้นบ้านอาจจำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่
 - **Ballad** - เพลงพื้นบ้านที่บรรยายเรื่องราว
 - เช่น เพลงกล่อมเด็กที่มีเรื่องราว
 - **Lyrics** - เพลงพื้นบ้านที่พรรณนาความรู้สึกหรืออารมณ์
 - เช่น เพลงเกี่ยวกับความรัก เพลงเกี่ยวกับศาสนา

ลักษณะสำคัญของเพลงพื้นบ้าน

- งานของชาวบ้าน ซึ่งมีที่มาหลากหลาย
- ไม่มีกำเนิดแน่นอน
- เป็นเพลงของกลุ่มชน/ชุมชน
- เนื้อร้องและทำนองไม่ตายตัว
- ภาษาเรียบง่าย โดยมีการจัดกลุ่มเสียงเป็นวรรคตอน

ลักษณะสำคัญของเพลงพื้นบ้าน

- ตัวอย่างกลอนในเพลงพื้นบ้าน - กลอนหัวเดียว

ธรรมเนียมออกป่า ละก็ต้องชมนก
ก็นั่นยี่โถกระถิน ซ่อนกลิ่นมีถม
ต้นทองสองต้น ก็ขึ้นอยู่ริมทาง
ทั้งไต้ต้นกระท้อน มีทั้งดงกระทือ
(เพลงฉ่อยसानวนนายเพื่อนโพธิ์ภักตร์)

ว่าธรรมเนียมเขารก ละก็ต้องชมไม้
ก็โน่นแน่ะลั่นทม อยู่ในเมืองไทย
ก็ลอบเข้าถากเข้าถาง ว่าจะปลุกไปขาย
พี่ชี้เกียจจะถือ ทั้งแม่จะถอนเอาไป

กลอนโล

ลักษณะสำคัญของเพลงพื้นบ้าน

- ตัวอย่างกลอนในเพลงพื้นบ้าน - กลอนหัวเดียว

จะยกบายศรีขึ้นสี่มุม
ไหว้ทั้งแม่ข้าวเจ้า ทั้งแม่ข้าวเหนียว
ลูกจะไหว้ แม่โพสพ
ขอให้มาเป็นมงคล มาสวมนบนเกศา

ลูกจะไหว้พระภูมิที่นา
เสียแหละ เมื่อลูกนี้เที่ยวกันมา
สิบนิ้วนอบนบ นั้งหน้า
กันแต่เมื่อเวลานี้เอย
(เพลงเรือ สำนวนนางบัวผัน จันทรศรี)

กลอนลา

ลักษณะสำคัญของเพลงพื้นบ้าน

- ตัวอย่างกลอนในเพลงพื้นบ้าน - กลอนหัวเดียว

- ในเนื้อเพลงนี้มี
กลอนอะไรบ้าง

https://www.youtube.com/watch?v=UtQf2_zU4sE&list=RDUtQf2_zU4sE&start_radio=1

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

ประเภทของเพลงพื้นบ้าน

สุกัญญา สุธงษา แบ่งเพลงกล่อมเด็กตามวัตถุประสงค์
เป็น 8 ประเภท

1. เพลงกล่อมเด็ก
2. เพลงปลอบเด็ก/เพลงหยอกเด็ก
3. เพลงประกอบการเล่นของเด็ก
4. เพลงร้องเล่น
5. เพลงโต้ตอบ/เพลงปฏิพากย์
6. เพลงร้องรำพัน
7. เพลงประกอบการเล่นของผู้ใหญ่
8. เพลงประกอบพิธีกรรม

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็ก หรือ Lullable เป็นเพลงที่มีอยู่ทุกชาติทุกภาษาเพื่อกล่อมให้เด็กนอน จากเพลงต่อไปนี้ลองพิจารณาว่าเนื้อหาของเพลงกล่อมเด็กมีเนื้อหาเกี่ยวกับอะไร

Brahms Lullaby

Lullaby and good night, with roses bedight,
With lilies o'er spread is baby's wee bed.
Lay thee down now and rest, may thy slumber be blessed.
Lay thee down now and rest, may thy slumber be blessed.

Lullaby and good night, thy mother's delight.
Bright angels beside my darling abide.
They will guard thee at rest, thou shalt wake on my breast.
They will guard thee at rest, thou shalt wake on my breast.

Twinkle Twinkle Little Star

Twinkle, twinkle, little star
How I wonder what you are
Up above the world so high
Like a diamond in the sky
Twinkle, twinkle, little star
How I wonder what you are

ITSY BITSY SPIDER

Itsy bitsy spider
Climbed up the waterspout;
Down came the rain
And washed the spider out;
Out came the sun
And dried up all the rain;
And the itsy bitsy spider
Climbed up the spout again.

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงกล่อมเด็กของไทย

- ให้นักศึกษาพิจารณาลักษณะเด่นในด้านทำนอง เนื้อร้องและเนื้อหาของเพลงพื้นบ้านที่ได้ฟังจากคลิป

เพลงพื้นบ้านภาคกลาง

เพลงพื้นบ้านภาคใต้

เพลงพื้นบ้านภาคอีสาน

เพลงพื้นบ้านภาคเหนือ

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงกล่อมเด็ก

- เนื้อหามักเกี่ยวกับการนอนหลับ
- บางเพลงกล่าวถึงความรักของแม่
- การเปรียบเทียบเด็กกับสัตว์ที่คุ้นเคย
เช่น นกเขา นกเอี้ยง นกขุนทอง ฯลฯ

https://www.youtube.com/watch?v=Q3fx3QUYyYc&list=RDQ3fx3QUYyYc&start_radio=1

เจ้านกกาเหว่าเอ๋ย
ไซ้ไว้ให้แม่กาฟัก
แม่กาก็หลงรัก
คิดว่าลูกในอุทร
คาบเอาข้าวมาเพื่อ
ไปคาบเอาเหยื่อมาป้อน
ถนอมไว้ในรังนอน
ซ่อนเอาเหยื่อมาให้กิน

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงกล่อมเด็ก

- แต่น่าสนใจว่าเพลงกล่อมเด็กบางเพลงไม่ได้เกี่ยวกับเด็ก
 - ปัญหาชีวิต
 - ปัญหาในครอบครัวและจากคนรอบข้าง
 - ความรักของหนุ่มสาว
 - เรื่องราวอื่น ๆ

เพลงกล่อมเด็กภาคใต้

โก่เถื่อน เห่ ช้นเทือนทั้งบ้าน
ลูกสาวขี้คร้าน นอนให้แม่ปลุก
ฉวยได้ด้ามขวาน แยกวานดังพลุก
นอนให้แม่ปลุก ลูกสาวขี้คร้าน

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่เป็นที่รู้จักกัน

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์

วัดเอ๋ยวัดโบสถ์	มีต้นโตนดอยู่เจ็ดต้น
เจ้าขุนทองไปปล้น	ปานฉะนี้ไม่เห็นมา
คตข้าวออกใส่ห่อ	จะถ่อเรือออกไปหา
เขาก็เล่าลือมา	ว่าเจ้าขุนทองตายแล้ว
เหลือแต่กระดูกแก้ว	เมียรักจะไปปลง
ขุนศรีคือฉัตร	ยกกระบัตร์จะถือธง
ถือท้ายเรือหงส์	ปลงศพเจ้าพ่อนา

จันทร์เจ้า

จันทร์เอ๋ยจันทร์เจ้า	ขอข้าวขอแกง
ขอแหวนทองแดง	ผูกมือน้องข้า
ขอช้างขอม้าให้น้องข้าขี่	ขอเก้าอี้ให้น้องข้านั่ง
ขอเตียงตั้งให้น้องข้านอน	ขอละครให้น้องข้าดู
ขอยายชูลี้น้องข้าเถิด	ขอยายเกิดเลี้ยงตัวข้าเอง

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงปลอบเด็ก/หยอกเด็ก

- เพลงที่ร้องเพื่อปลอบหรือหยอกเด็ก
- เพลงสั้น ๆ ใช้คำง่าย ๆ
- มักเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติ
- มักมีการแสดงท่าทางประกอบ

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก

- จ้ำจี้มะเขือเปราะ
- มอญซ่อนผ้า
- รีรีข้าวสาร
- แม่งูเอ๋ย

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงโต้ตอบ/เพลงปฏิพากย์

- การโต้ตอบระหว่างชายหญิง ใช้ในเทศกาลต่าง ๆ
- จุดเด่นคือ เนื้อหาสองแง่สองง่าม
- เพลงโต้ตอบมีหลายประเภท เช่น
 - เพลงเรือ
 - เพลงอีแซว
 - เพลงแห่
 - เพลงบอก

<https://saranukromthai.or.th/oldchild/2507>

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

เพลงโต้ตอบ/เพลงปฏิพากย์

- ตัวอย่างเพลงโต้ตอบ

เพลงเรือ

เพลงบอก

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ

ตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับเพลงปฐิพากย์

สุทธิญา ภัทราชัย. 2540. เพลงปฐิพากย์ : บทเพลงแห่งปฐิภาณของชาวบ้านไทย
กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A faded illustration of a village scene. In the foreground, a group of people, including men, women, and children, are sitting on the ground in a circle, watching a performance. Some are holding baskets or pots. In the background, there are traditional wooden houses with thatched roofs, a large tree on the left, and a river or path leading into the distance. The overall tone is peaceful and communal.

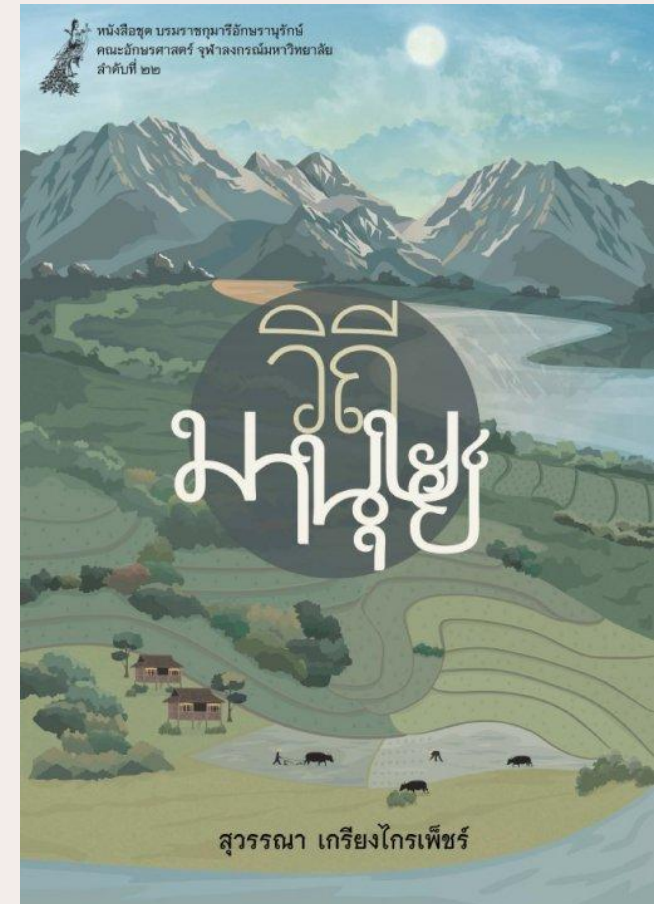
บทบาทหน้าที่ของเพลงพื้นบ้าน

อภิปรายคำถามและคำตอบจาก On-demand กิจกรรมที่ 1

เพลงพื้นบ้านกับการขัดเกลาทางสังคม

อภิปรายบทความเรื่อง “เพลงเด็กกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในวัยเยาว์” ของสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ตามคำถามต่อไปนี้

- 1) เพลงเด็กในบทความนี้หมายถึงอะไร มีลักษณะอย่างไร และแบ่งได้กี่ประเภท
- 2) เพลงเด็กมีบทบาทหน้าที่ในการทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมรอบตัวอะไรบ้าง สรุปแต่ละประการโดยสังเขป
- 3) ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเพลงเด็กกับสังคมและความเชื่ออะไรบ้าง สรุปพอสังเขป
- 4) ผู้เขียนได้เปรียบเทียบเพลงเด็กกับเพลงพื้นบ้านและนิทานพื้นบ้านจากพื้นที่เดียวกัน ทำให้เห็นว่าเพลงเด็กแตกต่างจากข้อมูลประเภทอื่นอย่างไร

อภิปรายคำถามและคำตอบจาก On-demand กิจกรรมที่ 2

เพลงพื้นบ้านกับการสอนเรื่องเพศศึกษา

จากบทความของบัวผัน สุพรรณยศ “เพลงพื้นบ้านภาคกลาง: ศิลปะการสอนเพศศึกษาแบบชาวบ้านไทย” ในวารสารมนุษยศาสตร์ วิชาการ ปี 2562

- 1) ในหัวข้อ 1.4 ให้สรุปความว่า ทำไมผู้วิจัยจึงมองว่าเพลงพื้นบ้านเป็นสื่อสอนเพศศึกษา
- 2) ในหัวข้อ 3.เพศศึกษาในเนื้อหาของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ให้นักศึกษยกตัวอย่างวิธีการเปรียบเทียบในเพลงพื้นบ้านกับเรื่องเพศมา 1 ตัวอย่าง และอธิบายว่าบทเพลงกำลังสอนเรื่องใด และสอนอย่างไร
- 3) ในหัวข้อ 4.1 ศิลปะการประพันธ์ ให้นักศึกษยกตัวอย่างที่น่าสนใจของการใช้ภาษาในการแต่งเพลงพื้นบ้านเพื่อเป็นสื่อการสอนเรื่องเพศศึกษา
- 4) จากทั้งหมดที่กล่าวมา ให้นักศึกษาเปรียบเทียบบทบาทเพลงพื้นบ้านที่ได้อ่านในบทความนี้กับบทบาทของคติชนที่ประเภทที่ได้เรียนมาก่อนหน้าว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

เพลงพื้นบ้านกับการอบรมกฎเกณฑ์ทางสังคม

- เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก
 - การเคารพกติกา
 - การอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- เพลงที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม
 - การทำตามธรรมเนียมปฏิบัติ

เพลงพื้นบ้านกับระบายนความค้ำข้องใจ

- เพลงปฎิพากย์กับเรื่องเพศ
 - การนำเรื่องเพศที่พูดไม่ได้มาร้องและทำให้เป็น
เรื่องขบขัน
- เพลงกล่อมเด็กบางเพลงก็ได้แสดงให้เห็นความ
ค้ำข้องใจของคนในสังคม

เพลงพื้นบ้านกับการเป็นสื่อสารมวลชน

- การส่งข่าวสาร –
 - เพลงบอกบุญ / เพลงขอทาน
- การเป็นสื่อกลางในการสื่อสารและสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน
 - เพลงเกี่ยวข้าว
 - เพลงเรือ

คำถามท้ายบทเรียน

1. เพลงพื้นบ้านในฐานะ “ร้อยกรองมุขปาฐะ” มีลักษณะสำคัญอย่างไร และแตกต่างจากวรรณกรรมลายลักษณ์อย่างไร
2. “กลอนหัวเดียว” มีลักษณะอย่างไร และเอื้อต่อการด้นสดของพ่อเพลงแม่เพลงอย่างไร
3. จุดร่วมของเพลงกล่อมเด็กไทยกับต่างชาติมีอะไรบ้าง อธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
4. นักศึกษาคิดว่าเพราะเหตุใดเพลงปฐพีพากย์มักมีเนื้อหาสองแง่สองง่าม และสามารถยอมรับได้ในเทศกาลต่าง ๆ
5. หากกล่าวว่า เพลงพื้นบ้านเป็นสื่อกลางที่มีบทบาทด้านการให้การศึกษา ท่านเห็นด้วยหรือไม่ พร้อมอธิบายและยกตัวอย่าง